

ИСТИНА О
ЕКОНОМСКОЈ ПОДЛОЗИ
ХРВАТСКОГ ПИТАЊА
РУДОЛФА БИЋАНИЋА
Одговор њ. др Бићанићу

Библиотека
ИЗАБРАНИ СРПСКИ ЕКОНОМСКИ
И ПОЛИТИЧКИ СПИСИ
1850–1940

За издавача
Бора Бабић

Уредник
Бошко Мијатовић

ИСТИНА О
ЕКОНОМСКОЈ ПОДЛОЗИ
ХРВАТСКОГ ПИТАЊА
РУДОЛФА БИЋАНИЋА

Одговор њ. др Бићанићу

Приредио и њредиовор најисао
Бошко Мијатовић

АКАДЕМСКА КЊИГА
НОВИ САД

РЕЧ РЕДАКЦИЈЕ

„На заборав се не чека дуго” – тако је француски писац и историчар Рене де Шатобријан окарактерисао однос према историји у својој домовини. Када би требало нешто слично рећи о односу према историји и њеним изворима у Србији, Шатобријанов коментар би био преблаг. Управо због тога је важно читаоцу данас представити некадашње радове из политике и економије о којима је можда нешто начуо, али чак и када одлучи да их прочита у оригиналу, такав оригинал је тешко доступан. Циљ ове едиције, која би требало да садржи четири књиге, јесте да радове о значајним темама српске политичке и економске историје учини поново доступним. Прва књига едиције тиче се критике теза хрватског економисте Рудолфа Бићанића, изнетих у раду *Економска историја хрватске* Бићанића, који је био објављен 1938. године. Уредник Бошко Мијатовић је изабрао најзначајније текстове који полемишу са Бићанићем и написао предговор и закључна разматрања. Следећа књига (уредник Милош Војиновић) даће избор политичких размишљања која су претходила уједињењу јужнословенских територија 1918–1919. године. Трећа књига ове едиције, чији је уредник Слободан Самарцић, бави се узроцима и последицама шестојануарске диктатуре краља Александра 1929. године и даје избор најзначајнијих текстова из тог времена. Четврта, и за сада закључна, књига, под уредништвом Бошка Мијатовића, представиће одабране економске радове Константина (Косте) Цукића, вероватно најзначајнијег српског економисте XIX века.

Наш циљ је да сва четири тома буду једнообразна и у изгледу тако да после објављивања могу да буду читана као избор значајних политичко-економских списа, објављених у Србији

од средине XIX века до избијања Другог светског рата. Уколико интерес читалаца и финансије то дозволе, није искључено да ће се едиција и проширити. Али, као и увек, и најдужи пут почиње првим кораком. Тај први корак представљамо читаоцу овом књигом.

Милош Војиновић
Бошко Мијатовић
Бранко Милановић
Слободан Самарџић

ПРЕДГОВОР

ДР БОШКО МИЈАТОВИЋ

БЕОГРАДСКИ ОДГОВОР НА БИЋАНИЋЕВУ КЊИГУ *ЕКОНОМСКА ПОДЛОГА ХРВАТскоГ ПИТАЊА*

Увод

Пред читаоцима се налази књига *Истина о „Економској идеологији хрватској идеологији“ Рудолфа Бићанића*, која представља одговор групе београдских економиста и правника на тврдње изнете у књизи хрватског аутора Рудолфа Бићанића *Економска идеологија хрватској идеологији*, у којој је аутор покушао да докаже да су београдске владе од стварања Краљевине СХС/Југославије предузимале мере којима, како је понављао да се боље упамти, изабљују, односно експлоатишу хрватске и пречанске крајеве.

Будући да је Бићанићева књига објављена 1938. године, а београдска прво објављивана у недељнику од краја 1939. и затим објављена 1940. године, поставља се питање има ли смисла данас објављивати ову књигу, односно да ли је потребно и данас, више од осамдесет година касније, враћати се на једну стару полемику одавно покојних аутора. Мислим да је одговор потврдан, јер теме које су овде покренуте нису до дана данашњег рашчишћене и предате заборава. Напротив, оне се и сада повлаче по историографској литератури и, што је најгоре, Срби и Србија још увек носе бреме оптужбе да су били хегемон у Југославији између два светска рата и као такви економски искоришћавали хрватске и пречанске крајеве у своју корист.

Другачије речено, Бићанићева књига постала је готово библија ондашње Хрватске сељачке странке, била је широко популарисана и постала је део политичке пропаганде у земљи и иностранству, па су потом, помоћу сличне комунистичке пропаганде током више деценија, њене тезе постале интегрални део хрватске, па и дела светске историографије. Она се и данас цитира и наводи као добар приказ стања у Краљевини СХС, односно Југославији на економском пољу. Штавише, она се у Хрватској објављује и у новије време: објављена је 1995. и 2004. године.

С друге стране, књига београдских аутора остала је заборављена, па је, очигледно, не познају ни многи српски историчари. Самим тим пропушта се прилика да се читалачка публика, макар у Србији, боље, или истинито, информише о питањима наводне хегемоније и економске експлоатације у Југославији између светских ратова. У недостатку истинитијег штива, у новијој српској историографији важно место имају страни аутори са својим синтетичким књигама, попут Мари-Жанин Чалић (*Историја Југославије у 20. веку*) и Холма Зундхаусена (*Историја Србије од 19. до 21. века*), који се ослањају на Бићанића и понављају његове тезе о експлоатацији Хрватске од стране српских власти. Сличне ставове заступају и неки новосадски аутори (на пример, историчар Борис Кршев), уз позивање на Бићанића. Да не будемо превише критични: можда се они, као неекономисти, недовољно разумеју у често замршена економска питања; можда су ову за њих не много важну тему хтели да апсолвирају на најлакши начин преузимањем оцена већих ауторитета; можда их је припадност сродној култури средње Европе учинила осетљивијима на загребачке, него на београдске аргументе... Али можда је у питању свесна намера оцрњивања Србије. Било како било, њихове књиге су у деловима који се односе на питања економске експлоатације погрешне, а позивање на Бићанића никако им не чини добру услугу јер се ради о неистинитом штиву. Што је најгоре, ове књиге погрешно информишу домаће непрофесионалне читаоце о социјално-економској историји међуратног периода. Стога је поновно објављивање београдског одговора Бићанићу добра идеја.

У српској историографији постоје само два ауторска рада која се критички баве Бићанићевом књигом, а помоћу текстова

београдских аутора из ове књиге. Први је рад Алекса Dragnicha,¹ а други Косте Михаиловића.² Концизнији је у негативним оценама био Бранко Петрановић.³ У новије време појавили су се кратки коментари Бићанићеве књиге појединих аутора, као нпр. Софије Божић („Бићанићев памфлет”) или Мире Радојевић („мноштво фалсификованих података”). Дејан Ђокић, у својој књизи о српско-хрватским односима и покушајима налажења решења хрватског питања,⁴ не помиње Бићанићеву књигу.

Политичка позадина

Основна политичка позадина случаја о коме говоримо јесте тзв. хрватско питање током раздобља између светских ратова, односно спор о основама државног уређења, који је пратио политички живот земље током две деценије постојања. Наиме, приликом формирања Краљевства СХС 1. децембра 1918. није постигнут стабилан договор стварних представника народа о модалитетима нове државе, већ је превагнула јака позиција српске владе и њен договор с пројугословенским политичким снагама унутар Хрватске о унитарном уређењу на челу с династијом Карађорђевића.

Важан чинилац била је кризна политичко-војна ситуација у Хрватској: с једне стране, италијанске трупе ушле су у Далмацију, с тежњом окупације покрајине и њеног присаједињења Италији на основу Лондонског уговора из 1915, па и преко тога, а с друге стране, постојале су пљачкашке банде које су неометано оперисале по северној Хрватској, пошто су се аустроугарска војска и полиција распале. Такав развој догађаја изазвао је хитну потребу

¹ Alex N. Dragnich, *The First Yugoslavia, Search for a Viable Political System*, одељак „Economic Issues and Answers”, 1983.

² К. Михаиловић, „Економски аспект ’великосрпске политике’”, *Велика Србија: исшине, заблуде, злоуилошребе*, 2003.

³ Б. Петрановић, *Историја Југославије 1918–1988*, 1988.

⁴ Д. Ђокић, *Недосшижни компромис, српско-хрватско шшшање у међуратној Југославији*, 2010.

Хрватске за српском војском и убрзао уједињење, а после ултиматума далматинских политичара (Јосип Смодлака) да ће се Далмација ујединити са Србијом уколико то брзо не учини Народно вијеће из Загреба.

Хрватској је требао спас из тешке ситуације, укључујући и прелазак с поразене на победничку страну како не би плаћала репарације, и стога је пристала на све, па и на унитарну Југославију.⁵ Међутим, чим је опасност прошла и већи део Далмације био спасен, Стјепан Радић, шеф Хрватске пучке сељачке странке, почео је да тражи хрватска политичка права, односно (кон)федерализацију земље.

Поред свих осталих разлика (верских, културних, језичких, у економској развијености и слично), доста важна била је и разлика у државној традицији између Србије и Хрватске. Док је свет у Србији навикао на једноставну државу – национални ниво и општина – у којој се сваки појединац осећао готово као код куће, докле је Хрватска вековима живела у сложеној државној конструкцији и налазила се у сталној борби за аутономију против Беча и Пеште. Срби из Србије нису видели потребу за компликацијама које би донела федерална држава (почевши од проблема установљивања граница у бројним мешовитим срединама, до сталног натезања око поделе надлежности и новца између сложене државе и њених делова), док су Хрвати у већини убрзо почели да осећају мањак националних права. Уз то, убрзо је Стјепан Радић са својом странком, кроз нови, југословенски изборни систем, који је веома проширио бирачко тело, практично политички маргина-

⁵ Како је знатно касније рекао сенатор Јован Бањанин: „Да смо тада ишли пред Европу с тезом о три народа, три индивидуалитета, три суверенитета Југославије не би било... Србија би добила велике компензације и била би велика Србија, али Хрвати и Словенци били би сматрани као непријатељски народ у саставу побеђене и сломљене аустроугарске монархије и морали би носити (кривицу – БМ) за рат и терете пореза заједно са Аустро-Угарском... Да није било југословенске мисли, Хрвати би 1918. године доживели највећу несрећу и можда непоправљиву катастрофу – да буду подељени између Италије, Србије и Аустро-Угарске, односно Мађарске”, *Политика*, 21. 3. 1937.

лизовао пројугословенске странке у Хрватској и придобио знатну већину Хрвата за своју идеологију (кон)федерализма.

Бројни Срби прихватили су нову државу као своју, уз дво-струки идентитет: осећали су се и као Срби и као Југословени, неко више неко мање, али Хрвати су већински тражили своју државну јединицу. Срби су углавном били запањени, као историчар Станоје Станојевић када је већ новембра 1919. схватио да у бившим крајевима Аустроугарске постоји „доста поштених људи и добрих патриота који још увек мисле да је Београд за њих исто што и Беч и Пешта” и који се „понашају према њој (својој држави – БМ) као према непријатељу... кога треба грдити и коме треба стално пакостити”. Веровао је да је борба против аустроугарске царевине толико ушла „у крв и навику нашој браћи” да још увек не разумеју да се ради о њиховој држави, која им није непријатељ. Помало наивно, надао се да им треба дати још времена да схвате.⁶

Заједно са Станојевићем, Београд се стално надао да ће Хрвати попустити и потражити умерен компромис о државном уређењу. Са Радићем је још било наде, услед његове склоности великим заокретима, док са тврдим Влатком Мачеком, Радићевим наследником у ХСС-у од 1928, то није био случај. Загреб није попуштао и сукоб Београда и Загреба се распламсао. Срби су бранили јединствену Југославију, најчешће уз помоћ Словенаца и Муслимана, а Хрвати су тражили слободну Хрватску. Било је опструкције парламента од стране ХСС-а, али и одузимања њихових посланичких мандата; хапшења и интернација водећих чланова ХСС-а, али и покушаја њиховог придобијања министарским местима; диктатуре краља Александра, када је покушао да кроз централизацију створи југословенску нацију, али и демократије током 1920-их; сарадње кроз (опозиционе) коалиције током 1930-их, али и разилажења хрватских и српских политичких странака; убиства троје хрватских посланика, али и краља Александра. Било је идеја о ампутацији Хрватске, односно њеном избацавању из Југославије, али се често преговарало о решењу хрватског питања.

⁶ *Политика*, 16. 11. 1919.

У предвечерје Другог светског рата кнез Павле, тадашњи регент, покушао је да ојача нестабилну Југославију, па је иницирао споразум Цветковић–Мачек, усмерен на задовољење Хрвата и стварање (кон)федералне Бановине Хрватске. Њиме многи Срби нису били задовољни јер не само да је држава ослабљена (кон)федерализацијом, већ је и доста српских крајева остало унутар Бановине. А некима је лакнуло јер је, веровали су, решено хрватско питање; непријатно су се изненадили када су схватили да хрватска политичка елита сматра споразум Цветковић–Мачек привременим, минималним решењем и да тражи више. Мачек је ту показао великохрватско лице: како рече муслимански вођа Мехмед Спахо, „двадесет година Мачек нас туца са правицом,⁷ а сад би хтео да узме муслиманске срезове”. Словеначки вођа Антон Корощец додао је, оштрије, да се Мачек понаша „као Хитлер, разбојнички: где види неколико својих, узима цео крај”.^{8 9}

Коначно решење требало је да буде усвојено кроз нови устав, али није било сигурно да ће договор уопште бити постигнут, па је Југославији и даље претио распад. Нови светски рат спречио је коначан расплет југословенске политичке кризе, али је представљао и тест отпорности нове државне конструкције који она није положила. Нада кнеза Павла да ће споразум са Хрватима ојачати Југославију показала се илузорном. Али питање је да ли би тај тест положила и било која друга конфигурација државног уређења краљевине.

Стање духова у Хрватској

У хрватској политици онога времена била је врло развијена склоност ка ламентацији о тужној судбини хрватског народа у односима с комшијама. Њени зачеци ишли су у далеку аустроу-

⁷ Правдом (за Хрвате).

⁸ Алузија на немачко одузимање Судетске области од Чехословачке 1938.

⁹ М. Константиновић, *Политика Сјоразума. Дневничке белешке, 1939–1941*, 1998, стр. 20-21.